Ana-Maria BOTNARU, Universitatea « Spiru Haret », Bucureşti

MICROCÂMPUL LEXICO-SEMANTIC *NUME DE ARBORI* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Am ales pentru lucrarea de faţă un segment onomasiologic reprezentativ pentru orice limbă, în general, dar cu deosebire pentru limba română : microcâmpul lexico-semantic al numelor de arbori.

Terminologia pădurii este un ansamblu complex, interesant deopotrivă în sine, dar şi pentru că reflectă pregnant specificul istoriei şi civilizaţiei noastre (stră)vechi.

Importanţa unui ansamblu lexico-semantic în vocabular rezultă, printre altele, din productivitatea elementelor componente, din capacitatea acestora de a genera cuvinte noi, din pătrunderea lor în toponime şi antroponime, ca şi în expresii, locuţiuni, proverbe. Cel mai reprezentativ microcâmp lexico-semantic din cadrul terminologiei pădurii este, evident, cel al numelor de arbori. Vom urmări în acest studiu, pe de o parte, o cercetare etimologică a termenilor arboricoli (cu discutarea etimologiilor controversate şi propunerea unor noi ipoteze de lucru), iar pe de alta, vom încerca să schiţăm o corespondenţă între „etajarea" altitudinală a arborilor şi „etajarea" etimologică a numelor respective.

Terminologia arboricolă este importantă şi din alt punct de vedere: ca argument istoric. Acolo unde sursele istorice tac, cercetarea materialului lingvistic ne oferă unele indicii preţioase.

Continuitatea populaţiei romanizate în spaţiul carpato-danubiano-pontic, dar mai ales la nordul Dunării, după retragerea aureliană nu poate fi argumentată invocând doar dovezile istorice – arheologice sau epigrafice. Un element esenţial în existenţa românilor, care vine în sprijinul direct al continuităţii, este pădurea. Pentru o lungă perioadă de timp, pădurea a reprezentat singura posibilitate de retragere din faţa năvălitorilor şi de apărare împotriva acestora.

> „Nu câmpul predomina asupra unor vestigii de pădure, ci, dimpotrivă, pădurea, codrii cei mari şi nepătrunşi, era a tot copleşitoare."[1]

Profesorul Constantin C. Giurescu vorbeşte de „retragerea la pădure"[2] , o formulă mai exactă decât „retragerea la munte", invocată de unii istorici. Dovadă în acest sens stă, de pildă, puzderia de toponime[3] derivate de la sau compuse cu „poiană":

> *Poiana* (Ab[4], Ar, Bc, Bt, Cs, Db, Gl, Hd, Il, Iş, Mh, Ot, Nţ, Sv, Vl), *În Poiană* (Bz, Vl), *Poiana Aiudului* (Ab), *Poiana Almaşului* (Nţ), *Poiana Ampoiului* (Ab), *Poiana Antii* (Sj), *Poiana Blenchii* (Sj), *Poiana Borca* (Nţ), *Poiana Boului* (Bc), *Poiana Câmpina* (Ph), *Poiana Ciorii* (Mh), *Poiana Comarnic* (Ph), *Poiana Florilor* (Bv), *Poiana Lungă* (Cs, Vr), *Poiana Mare* (Dj, Ot, Ph), *Poiana Fagului* (Hg), *Poiana Fântânii* (Dj), *Poiana Humei* (Nţ), *Poiana Lacului* (Ag), *Poiana Largului* (Nţ), *Poiana Mărului* (Bv, Cs, Iş, Nţ, Sv), *Poiana Mânăstirii* (Iş), *Poiana Mierlei* (Ph), *Poiana Moţilor* (Bh), *Poiana Negustorului* (Bc), *Poiana Nucului* (Bc), *Poiana Pietrei* (Vs), *Poiana Porcului* (Mm), *Poiana Sărată* (Bc), *Poiana Teiului* (Nţ), *Poiana Trestiei* (Ph), *Poiana Ţapului* (Ph), *Poiana Horea* (Cj), *Poiana Crăcăoani* (Nţ), *Poiana Măgura* (Sj), *Poiana Vărbilău* (Ph), *Poiana Vinului* (Sv), *Poiana cu Cetate* (Iş), *Poiana lui Alexa* (Vs), *Poiana lui Matei* (Vs), *Poiana lui Stângă* (If), *Poiana Cristei* (Vr), *Poiana Gruii* (Mh), *Poiana Miculuí* (Sv), *Poiana Stoichii* (Vr), *Poiana Vîlcului* (Bz), *Poiana Botizii* (Mm), *Poiana Sibiului* (Sb), *Poiana de Jos* (Db, Gj) / *de Sus* (Db, Gj, Iş), *Sodohol-Poiana* (Hd), *Poian* (Cv), *Poenița* (Vl), *Poienița* (Ab, Ag, Bt, Bz, Cţ, Db, Gj, Hd, Iş, Mş, Nţ, Sj, Sb, Vl, Vr), *Poienița-Grigoreni* (Ag), *Poienița Voinii* (Hd), *Poienița Tomii* (Hd), *Poenițele* (Bz), *Poieni* (Ab, Bc, Cj, Hd, Iş, Nţ, Tm), *Bucuim-Poieni* (Ab), *Ciceu-Poieni* (Bn), *Râmeţ-Poieni* (Ab), *Satu-Poieni* (Vl), *Poieni-Solca* (Sv), *Poieni-Suceava* (Bc, Sv), *Dealu Poienii* (Ab), *Poeni* (Gj, Tr), *Râpa Poeni* (Bn), *Poenile* (Vr), *Poienile* (Bz, Dj, Iş, Ph), *Poienile Boinei* (Cs), *Poienile Izei* (Mm), *Poienile de sub Munte* (Mm), *Poienii de Jos / de Sus* (Bh), *Fundu Poenii* (Nţ), *Valea Poenii* (Bn, Mm), *Valea Poienii* (Ab, Gj, Hd, Ph), *Valea Poienei* (Sv), *Poenari* (Bt, Hd, If, Iş, Nţ, Vl), *Păcurile Poenari* (Bz), *Valea Poenarilor* (Ag), *Poienari* (Ar, Ag, Gj, Sv, Vl),

BDD-A3360 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:15:48 UTC)

Schitu-Poienari (Tr), *Poienarii Apostoli* (Ph), *Poienarii de Argeş* (Ag), *Poienarii Burchii* (Ph), *Poienarii Vechi* (Ph), *Poienărei* (Ag), *Poieneşti* (Vs), *Poieneşti-Deal* (Vs), *Poieneşti-Ghica* (Vs), *Poieneşti-Mânăstire* (Vs), *Poeneşti-Străjescu* (Vs).

Cum se explică acest fapt ? Mai ales că, în majoritatea cazurilor, nici pomeneală de pădure ori poiană în cuprinsul sau în preajma acestor sate. Vorba lui Eco : „trandafirul de ieri trăieşte cu numele, doar nume ne-au rămas“[5]. Realitatea lingvistică din prezent trimite la o concluzie de natură istorică : în vechime, foarte multe aşezări umane au fost fondate în cuprinsul unor păduri. Oamenii au doborât copaci, au defrişat suprafeţe împădurite şi au ridicat acolo adăposturi, locuinţe, gospodării. Terenul „smuls“ pădurii a fost utilizat pentru păşunat şi, mai ales, pentru agricultură. Cu timpul, pădurea a dispărut, dar satele au rămas.

Dacă cercetăm etimologia numelor de arbori în limba română ajungem la concluzii interesante, care depăşesc cadrul strict lingvistic al discuţiei. Cei doi termeni generici – *arbore* şi *copac* – sunt moşteniţi, unul din latină (*arbor, -is*), iar celălalt din substrat (cf. alb. *Kopac*). Numele de arbori moştenite din latină sunt cele mai numeroase (depăşind cu mult numărul termenilor arboricoli împrumutaţi din alte limbi ori creaţi pe teren românesc):

anin (arin) din *alninus* (= *alnus*), *arţar* din *arciarium* (< *acer*) [cf. NDU; DEX-ul preferă soluţia „etimologie necunoscută“], *carpen* din *carpinus, cer* din *cerrus, corn* din *cornus, fag* din *fagus, frasin* din *fraxinus, jugastru* din **jugaster* (< *jugum* = „jug“), *larice* din *larix, -icis, mesteacăn* din *mastichinus, paltin* din *platanus, pin* din *pinus, plop* din **ploppus* (= *pop(u)lus*), *salcie* din *salix, -icis, sorb* din *sorbus, tei* din *tilia, ulm* din *ulmus, zadă* din *daeda* (= *taeda*).

O altă clasă etimologică este aceea a numelor de arbori moştenite din substrat (având drept criteriu de validare comparaţia cu limba albaneză): *brad* (cf. alb. *Breth*), *molid* (cf. alb. *Molikë*). Cum era de aşteptat, termenii din substrat sunt extrem de rari; supravieţuirea lor este cu atât mai preţioasă şi mărturiseşte despre importanţa extraordinară a pădurii în viaţa strămoşilor noştri daci.

Cuvintele formate pe teren românesc, destul de puţine la număr, se împart în două subclase: (I) derivate regresive de la numele fructului – *castan, mălin, scoruş* etc. ; (II) derivate cu diverse sufixe – *ghindar, jipan, oţetar, tufan* etc.

Numele de arbori de origine slavă sunt puţine, ele denumind subspecii sau având o circulaţie regională ori populară (mai restrânsă decât a termenilor moşteniţi din latină sau din substrat):

gârniţă (gârneaţă) din blg., srb. *Granica, gorun* din blg., srb. *Gorun, mojdrean* din blg. *Maždrĕan, plută* din blg. *Pliuto*, srb. *Plut; răchită* din blg. *Rakita, slădun* din blg., srb. *Sladun, tisă* din slv. *Tisa.*

Între numele de arbori, doar *salcâmul* este de origine turcească (din *salkim*). În Transilvania avem unele regionalisme specifice: *păhui* (o specie de fag) din magh. *Pagony* sau *chifăr* (o specie de pin) din germ. *Kiefer.* În Dobrogea se foloseşte regionalismul *mersină* („scoruş de munte“) din tc. *Mersin* (= „mirt“). *Sâmbovin (sâmbovină), velniş* şi *zâmbru* sunt lichés ai căror origine este necunoscută (cf. DA, DEX, NDU). La fel şi *jep* (cf. DEX, NDU ; DA îl consideră „cuvânt străvechi, de origine preromană, probabil celtică“).

Există însă câţiva lichés arboricoli a căror etimologie ni se pare discutabilă. Sursele lexicografice consultate de noi (DA, DEX, NDU) îl dau pe *molete* ca fiind format pe teren românesc, prin derivare: *moale* + sufixul *–ete.* Apropierea semantică de adjectivul „moale“ ni se pare forţată. Fiind vorba de un termen popular şi regional, nu ar fi oare mai potrivit să vedem în *molete* o formă coruptă de la *molid?*

Unele dicţionare (DA, NDU) consideră că *sihlă (silhă, ţilhă)* ar trebui pus în legătură cu latinescul *silva.* Însă legile fonetice ale evoluţiei de la latină la română contrazic această supoziţie. Fonetismul „hl“ indică mai degrabă o sursă etimologică pe filieră slavă (vezi, de pildă, etimologia unor lichés precum *hlamidă, hleab, hlei* etc.). Aceasta este soluţia pentru care optează şi autorii DEX-ului.

În privinţa lui *stejar,* dicţionarele amintite mai sus oferă două soluţii – ambele nesatisfăcătoare, după părerea noastră: „etimologie necunoscută“ (cf. DA) ori punerea lui în

BDD-A3360 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:15:48 UTC)

legătură cu blg. *Stežer* (cf. DEX, NDU). În limba română, toate numele de arbori montani sunt fie din latină, fie din substrat. De ce ar face excepţie tocmai stejarul, un arbore foarte răspândit, având numeroase extensiuni în toponimie şi antroponimie, dar şi ecouri interesante în mitologie şi folclor ? Credem că, în acest caz, ipoteza substratului nu poate fi ignorată. În plus, nici argumentul „geografic" nu sprijină ipoteza etimologiei bulgare : stejarul este un arbore răspândit pe întreg teritoriul locuit de români, nu doar în partea de sud a ţării.

Cercetarea etimologiei numelor de arbori în paralel cu etajarea altitudinală a pădurilor noastre duce la o concluzie interesantă : arborii etajului forestier superior (conifere : *brad, pin, molid* etc.) şi cei aparţinând etajului forestier mediu (foioase : *stejar, fag, mesteacăn, frasin* etc.) poartă, fără excepţie, nume moştenite din latină sau din substrat. Ceea ce demonstrează fără dubiu *caracterul conservator şi tradiţional* al acestei terminologii populare româneşti.

Numele de copaci împrumutate din limbile slave vecine ori de la alte popoare cu care românii au venit în contact de-a lungul istoriei sunt de găsit mai ales în zonele joase, de câmpie şi de luncă : *salcâmul, pluta, răchita, gârniţa* etc. Acest fapt, lingvistic şi geografic deopotrivă, sugerează că migratorii slavi nu au pătruns în zonele montane înalte, ci în cele joase, de câmpie.

Mai există un criteriu – funcţional – de departajare a termenilor în cadrul acestui subcâmp lexico-semantic : productivitatea lexicală şi extensiunile în toponimie şi antroponimie.

Numele de arbori moştenite din latină sau din substrat au familii lexicale extinse, variate şi expresive. De pildă, derivate de la „plop" :

plopar, plopă, plopărie, plopăriş, plopărişte, plopet, plopiş, plopişte, plopesc, plopos, plop(u)şor, plopuţ. Sau de la „salcie" : *sălcime, sălciş, sălciniş, sălcică, sălcioară, sălcios.* Sau de la „brad" : *brădănaş, brădeţ, brădişor, brăducean, brădui, brădişcan, brăduşcan, brăduştean, brăduţ, brăduleţ, brăduliţă ; brădan, brădău ; brădet, brădiş, brădişte, brăzâşte, brădiniş.*

Toponimele derivate de la – ori compuse cu – „tei" sunt numeroase :

Tei (Buc), *Teiu* (Ab, Ag, Dj, Hd, Vl), *Teiu din Deal / din Vale* (Ag), *Teiu-Vărăşti* (Ab), *Teiul* (Vl), *Teiuş* (Ab, Bc, Ot), *Teiuşu* (Ag, If, Ot, Vl), *Teiş* (Db, Ot, Vr), *Teişu* (Bz, Sj), *Teişul Nou* (Db), *Valea Teilor* (Tl), *Dealu Teiului* (Vl), *Valea Teiului* (Mh), *Poiana Teiului* (Nţ), *Teicioara* (Sv), *Teişoara* (Bt), *Teioasa* (Bt), *Teii* (Vr), *Adunaţii Teiului* (Mh), *Teişani* (Dj, Ph), *Teişoru* (Vs), *Teişori* (If), *Subobrej-Tei* (Bv), *Cracu Teiului* (Cs).

La fel şi antroponimele[6] de la „carpen" : *Carpăn, Carpen, Carpin, Carpeneanul, Carpenişeanu, Cărpenaru, Cărpiniş, Cărpinişan.* Sau de la „fag" : *Fagu* [Ioan], *Făgăteanu, Făgeanu, Făget, Făgetan, Făgetean, Făgeţean, Făgeţeanu, Făgeţel.*

În cazul termenilor arboricoli de origine slavă, familiile lexicale sunt mai restrânse ori lipsesc (este cazul lui *mojdrean* sau *slădun,* de pildă). Nici ecourile în toponimie şi antroponimie nu sunt la fel de numeroase ori de răspândite. De pildă, *gârniţă* are asociate trei antroponime (*Gârniţă, Gârneaţă, Gârneţ*) şi un singur toponim (*Gârniţa* – Mh), *tisă* are şase toponime (*Tisa*, *Tisa Nouă*, *Tisa-Silvestri*, *Tiseşti*, *Tisău*, *Tisău de Sus*) şi trei antroponime (*Tisan, Tisescu, Tiseanu*), iar *plută* şi *mojdrean* – niciun toponim şi niciun antroponim.

În concluzie, terminologia pădurii în limba română şi nucleul său – terminologia arboricolă – reprezintă un argument forte în favoarea latinităţii vocabularului românesc şi a continuităţii populaţiei romanizate în spaţiul carpato-danubiano-pontic după retragerea aureliană.

Prin vechimea, bogăţia şi varietatea sa excepţională, terminologia arboricolă – împreună cu extensiunile ei funcţionale (toponimia şi antroponimia) – reprezintă un segment semnificativ al vocabularului românesc.

BDD-A3360 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:15:48 UTC)

NOTE

[1] Stahl, H. H. (1946). *Sociologia satului devălmaş românesc*. Bucureşti : Fundaţia „Regele Mihai I", vol. I, p. 90.

[2] Giurescu, Constantin C. (1975). *Istoria pădurii româneşti* (din cele mai vechi timpuri până astăzi). Bucureşti : Ceres, p. 29.

[3] Toponimele citate în acest □liché sunt preluate din următoarele surse: Bolocan, Gheorghe (2002). *Dicţionar invers al numelor de localităţi din România*. Craiova : Universitaria şi *Judeţele României Socialiste* (1972). Bucureşti : Editura Politică.

[4] Abrevierile notate între paranteze reprezintă numele judeţelor din România.

[5] *Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus.* Sunt cuvintele cu care se încheie romanul „Numele trandafirului".

[6] Antroponimele citate în acest studiu sunt preluate din următoarele surse : Iordan, Iorgu (1983). *Dicţionar al numelor de familie româneşti.* Bucureşti : Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică şi Constantinescu, Nicolae A. (1963). *Dicţionar onomastic românesc*. Bucureşti : Editura Academiei RSR.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Bolocan, Gheorghe (2002). *Dicţionar invers al numelor de localităţi din România*. Craiova : Universitaria.

Brâncuş, Grigore (1983). *Vocabularul autohton al limbii române.* Bucureşti : Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Brâncuş, Grigore (2004). *Introducere în istoria limbii române.* Bucureşti: Editura Fundaţiei *România de Mâine*.

Candrea, Ioan-Aurel, Densusianu, Ovid (2003). *Dicţionarul etimologic al limbii române* (elementele latine). Bucureşti-Piteşti: Paralela 45.

Constantinescu, Nicolae A. (1963). *Dicţionar onomastic românesc*. Bucureşti: Editura Academiei RSR.

Dicţionarul limbii române (1913-1949, 1965 şi urm.). Bucureşti: Academia Română. (DA).

Dicţionarul explicativ al limbii române (1996). Bucureşti: Univers Enciclopedic. (DEX).

Giurescu, Constantin C. (1975). *Istoria pădurii româneşti* (din cele mai vechi timpuri până astăzi). Bucureşti : Ceres.

Iordan, Iorgu (1963). *Toponimia românească.* Bucureşti : Editura Academiei RPR.

Iordan, Iorgu (1983). *Dicţionar al numelor de familie româneşti.* Bucureşti : Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Noul dicţionar universal al limbii române (2009). Bucureşti-Chişinău : Litera Internaţional. (NDU).

ABSTRACT

The lexical-semantic microfield of "tree names" is part of a greater lexical ensemble: the forest terminology, which is one of the most fruitful and interesting popular terminologies in Romanian. The study of tree names from various perspectives (etymology, "extensions" in toponymy and anthroponymy, functional representativeness) allows the configuration of several characteristics which, on the one hand integrate it and on the other hand individualize it in the Romanian vocabulary. The tree names are a solid linguistic argument for illustrating the Latin character of the Romanian vocabulary as well as the continuity of the □lichés□z population in the Carpathian-Danubian-Pontic territory after the retreat of the Roman army and administration. In this article, the author discusses some controversial etymologies of tree names and advances new hypotheses. A meaningful relation between the "altitude terracing" of trees and the "etymological terracing" of their names is also underlined.

BDD-A3360 © 2009 Editura Europlus

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 15:15:48 UTC)